

O úkolech trestního zákonodárce.

Univ. profesor A. Miřička.

(Předneseno při instalaci autora jako rektora Karlovy university dne 2. prosince 1930.)

I.

Jako každé snad dílo lidské vyžaduje i práce zákonodárce, má-li býti zdárná, aby ten, kdo ji koná, měl jasně před očima svůj cíl, t. j. účel, jehož chce dosáhnouti. To platí neztenčenou ne-li zvýšenou měrou o práci zákonodárce trestního. On nemůže se spokojiti historickým faktem, že trestní právo existuje a existovalo, ať psané ať nepsané, od pradávna, kdy lidé počali se seskupovati ve větší svazy. Proto také jsou proň bezcenné theorie, hlásající, že trest jest spravedlivou odplatou za spáchaný trestný čin, že trestní právo má tudíž důvod svůj samo v sobě, a že netřeba je odůvodňovati tím či oním účelem, ležícím mimo ně. Neboť je-li tomu skutečně tak, jinými slovy, jestliže zákonodárce stanoví trestní zákazy a příkazy prostě proto, aby trestaje jich přestoupení, dosáhl toho, aby přestupovány nebyly, zdali pak není trestní zákon jediným velkým Gesslerovým kloboukem, jejž stačí sraziti s tyče, na níž byl upevněn, aby rázem byly smeteny všechny zločiny s povrchu zemského?

Jak z toho viděti, je pro trestního zákonodárce přijatelné jediné stanovisko teleologické; trestní právo může toliko ve svém účelu nalézti své existenční oprávnění.

Než politování hoden byl by trestní zákonodárce, jenž, prve než by přistoupil k dílu, by se chtěl probíti spleť učení odůvodňujících trest jeho účelem. Narazil by tu na známou trojici: odstrašení, polepšení a učinění něš k o d n ý m v tak četných variacích a kombinacích, že by se cítil snad až zmateným. Ale všem těmto učením lze vytknouti, že, jak lidově se praví, nevidí les pro stromy, že to-

tiž to, co je pouhým prostředkem, prohlašují za účel, přehlížejíce, že vrcholný účel trestního práva a trestu může býti jen jediný, t. j. ochrana právního řádu. Pravím, nechtěje tím nikterak rozmnožovati počet trestních teorií i tak již značný: Trestáme prostě proto, aby nenastalo to, co by nastalo, kdybychom nestáli. Odstraníme-li právo trestní, budeme míti právo pěstní, válku všech proti všem, rozvrat celého sociálního řádu. Tomu zabrániti je právě konečným účelem trestního zákonodárce a jeho díla. Odstrašení zločince i jiných, polepšení vinníka nebo jeho učinění neškodným, jsou toliko prostředky k dosažení uvedeného vrcholného účelu, tedy jen průchodními etapami k tomuto cíli. Na účelné synthese těchto prostředků, na náležité úpravě jejich vzájemného poměru v trestním zákoně i v jeho provádění závisí zdar díla.

Uvědomili-li jsme si, že trestním zákonem chráníme právní řád, tu ihned se naskytá otázka, který právní řád jest předmětem této ochrany. Nemůže býti tuším pochybné, že je to právní řád právě platný ve státě, o nějž jde. Arci není úkolem trestního práva tento právní řád petrifikovati. Ono jej chrání toliko proti změnám cestou nezákonnou, cestou násilnou, proti revoluci. Otázkou by mohlo býti jen, zdali také řád zavedený vítěznou revolucí se stane předmětem ochrany trestního práva, třeba zůstalo nezměněně v platnosti. Na otázku tu nelze než přisvědčiti. To je prostě důsledek fakta, že řád zavedený revolucí, která zvítězila, se stal řádem právním. Proto také rozsudky, vynesené a vykonané příslušnými orgány revoluční moci podle procesních norem jí vytýčených, nelze prohlásiti za zločiny (za vraždu, omezení osobní svobody), ani v tom případě, kdyby revoluce byla po čase povalena.

Správné rozpoznání uvedeného vrcholného účelu trestního práva, t. j. zajištění sociálního řádu, pomůže nám odvrátiti neodvratitelný jinak útok na samé základy trestního práva, vedený přivrženci determinismu, kteří hlásají, že lidská vůle je nesvobodna, jsouc pouhou výslednicí motivů na ni působících, a táží se, jakým že právem činíme člověka odpovědným za jeho čin, když nemohl jednati jinak než jednal. Mý totiž zůstavujíce řešení tohoto problému, za-

sahujícího do říše nadpomyslna, filosofům, se netážeme, mohli-li člověk jednati jinak, nýbrž my hrozíme trestem a třeba-li, hrozbu tu plníce, vsunujeme další silný motiv pro jeho konání, chtějíce dosáhnouti, aby jednali jinak. My sami nemůžeme činiti jinak, jsouce determinováni důležitostí onoho vrcholného účelu, k němuž pracujeme, totiž ochrany právního řádu.

Ale ještě jinou výhodu skýtá trestnímu zákonodárci ono správné rozpoznání jeho úkolu, totiž směrnici pro určení trestních sazeb. Neboť ochranu právního řádu uskutečňujeme tím, že chráníme jednotlivé právní statky, jím uznávané. I je zajisté hodnota těchto statků právních vhodným měřítkem pro určení trestu, jímž má porušení jich býti stiženo. Vedle tohoto měřítka objektivního mají ovšem důležitý význam i momenty subjektivní, zejména pohnutky činu a smýšlení pachatele.

Důležitý problém pro trestního zákonodárce leží v otázce, které právní statky sluší chrániti trestní sankcí, položenou na jich porušení. V té příčině vykazují zákony jednotlivých států značné různosti. Je tu ovšem jakýsi kmen, jakási železná podstata norem, s níž se setkáváme snad v každém trestním zákoně. Tak vidíme, že již nejstarší známý babylonský trestní zákon Hammurabův z třetího tisíciletí před Kristem chrání tělo a život, svobodu a čest, rodinu a majetek, tedy nejdůležitější statky člověka nejinak než trestní zákony dnešní. Ale v míře a ve způsobu ochrany jsou podstatné rozdíly a to i mezi zákony současnými.

Upozorniti tu sluší na jedno. V novější době jeví se snaha trestní ochranu co nejvíce rozšiřovati. Snad při každém novém zákoně, ať jde o zájem obecný či jen o zájem určitého sociálního kruhu, slyšíme volání po sankci trestní. Zákon bez této sankce prohlašuje se přímo za neúplný. Zvláště vhodnou ilustraci k tomu poskytla doba válečná, jež, jako by stižena byla trestní maníí, vychrlila celou řadu norem, opatřených trestní sankcí, takže již ani odborník nevěděl mnohdy, je-li něco trestné čili nic, a vyskytla se v sousedním státě myšlenka — snad trochu bizarní — zřídit zvláštní poptavárny, na něž by bylo možné v pochybnosti se obrátiti o radu.

Takové přepínání trestní moci státní je však na pováženu; zatlačuje potrestané v tábor nespokojenců a otupuje účinnost trestních hrozeb. Fakt, že někdo byl potrestán, pozbývá své odstrašující moci. Jsou ještě jiné prostředky, jak chrániti statky právní, zejména uvedení v předešlý stav a náhrada škody. Často vystačí se trestem správním. Ochrana trestem justičním je ovšem neúčinnější, ale musí býti ultimum remedium, musí zůstat vyhrazena pro případy, kde jiné prostředky nestačí. E k o n o m i e t r e s t n í h r o z b y musí býti jedním z vůdčích hesel trestního zákonodárce.

Uvědomil-li si zákonodárce, které právní statky chce učiniti účastnými trestní ochrany, stojí pak před otázkou, jakými prostředky by je měl chrániti, či jinými slovy, jakými způsoby nejlépe zabezpečiti právní řád v nich ztělesněný. Tu pak se ihned vynořuje ona již výše uvedená trias: odstrašení, polepšení, učinění neškodným. V účelném využití těchto tří prvků záleží umění trestního zákonodárce, jejich harmonické sladení zaručuje, jak již výše řečeno, zdárný výsledek jeho práce.

Uvádím-li o d s t r a š e n í na prvním místě, shoduje se to s dějinným vývojem, jenž právě této metodě vyhradil časově přední místo. To vysvětluje se tím, že odstrašení je nejbližší odvetě, původní to formě trestu, jsouc dítkem téhož otce: reakčního pudu zločinem vzbuzeného. Odvetou za spáchaný zločin má býti pachatel sám odstrašen od páchání nových zločinů (prevence individuální) a mají býti odstrašeni i jiní (prevence generální).

Teorie odstrašení ovládala suverenně všechna zákonodárství trestní až do XIX. století. Také trestu smrti byl vtištěn ráz čistě odstrašující jednak veřejným výkonem jeho, zejména pak různými ukrutnými způsoby výkonu, jimiž byl zostřován: zakopáním za živa, upálením, lámáním kolem, trháním žhavými kleštěmi a jinými ukrutnostmi, ve kterých, jak praví Voltaire, se vyčerpával lidský duch, aby učinil smrt hroznou, ukrutnostmi, jež nalézáme ještě v trestním zákoně císařovny Marie Teresie z r. 1768. A tento trest smrti nebyl snad omezen na několik nejtěžších zločinů, nýbrž byly jím stíženy všechny zločiny, které názor tehdejší doby pokládal za těžké, tedy i činy, podle dnes běžných názorů nepatrné, ba i činy nyní beztrestné. Je příznačné, že

ještě před 100 lety se trestalo podle anglických zákonů neméně než 200 zločinů smrtí.

Ale i jiné tresty byly ovládány ideou zastrášení. Ještě trestní zákon císaře Josefa II. z r. 1788, odstraňující trest smrti z řízení řádného, zná pranýř, trest bitím, vězení spojené s veřejnou prací, ukování a zvláště hrozný trest vláčení lodi, jímž bylo zahubeno dvakrát tolik trestanců, než jich bylo dříve za tutéž dobu popraveno. Vězení spojené s veřejnou prací mohlo býti uvalováno na dobu od 30 do 100 let. Zdá se, že zákonodárce stanovil tak vysokou sazbu, protože se obával, aby trestanec nevyvázl živ. Obava věru zbytečná, uvážíme-li, jak hrozný, ba přímo nelidský byl tehdejší stav věznic, v nichž tresty na svobodě byly vykonávány.

Proč tyto všechny věci, z dějin trestního práva dobře známé, zde uvádím? To proto, aby bylo jasné, že zásada odstrašení byla prováděna po dobu několika století do nejkrajnějších důsledků, takže, kdyby byla o sobě správná, byla by nutně vedla k potlačení všech zločinů, musila by z ní vzejít *ona aurea aetas*, onen zlatý věk lidstva, o němž sní básník. Fakt, že se tak nestalo, naopak, že tehdejší doba, jak dějiny zločinnosti svědčí, se vyrovná dnešní, ačli ji ještě nepředstihuje, tento fakt měl by býti poučením všem těm, kdo vidí v metodě odstrašovací všelék proti zločinnosti. Zkušenost učí, že časté popravy, zvláště jsou-li vykonávány veřejně, působí zesurovení mas, a že odnímají trestu smrti jeho odstrašující účinek, i tak dosti problematický, poněvadž snad každý zločinec — především ovšem vrah, jenž zbavuje se vraždou jediného svědka svého zločinu — se oddává naději, že zůstane nevypátrán, naději živěné každým zločinem, jehož pachatele zjistiť se nepodařilo. Dlouhodobé kruté tresty na svobodě pak vedly k tomu, že vězeň, nezhybnul-li v trestu, se vracel do společnosti krajně popuzen proti ní, zeslabený na těle, poškozovaný na zdraví a ku práci tudíž méně schopný, ne-li zcela neschopný, mnohdy ještě s vypáleným znamením hanby na tváři, takže nemohl se uchytiti ani při nejlepší vůli. Vše to bylo ovšem živnou půdou pro zločiny nové.

II.

Poznání, že přísnost trestu není samospasitelným všelékem proti zločinnosti a že je pochybené budovati trestní normy a jich provádění výlučně na myšlence zastrašení, počalo pronikati poměrně dosti pozdě. Byli to přívrženci hnutí osvěcenského z druhé polovice 18. století, *Beccaria* a *Filangieri* v Itálii, ve Francii encyklopedisté, *Montesquieu*, *Voltaire*, *Rousseau*, v Rakousku prof. *Sonnenfels*, kteří vystupovali proti krutosti v trestání hlásajíce, že člověk spáchavší zločin nepozbývá proto ještě přirozených práv lidských, že účelem trestu nemá býti zničení viníka, nýbrž jeho polepšení, jeho mravní obroda, jeho převýchova v řádného občana, jeho přizpůsobení požadavkům sociálního řádu, řekl bych jedním slovem jeho *resocialisace*.

V téže přibližně době pak líčí Angličan *John Howard* výmluvnými slovy, pérem i ústně před *House of Commons*, děsný stav tehdejších vězení v Anglii a nastupuje cestu po kontinentě, aby dokázal, že ani zde není lépe. Umírá nákazou v ruském *Chersonu*, aby učinil svou smrtí své jméno nesmrtelným v dějinách vězeňských.

Šlechtné názory i snahy těchto i jiných mužů nalezly sice živý ohlas v mentalitě současné inteligence. Avšak do platných řádů pronikaly velmi zvolna. Lze sice zaznamenati některá zmírnění trestu jak v trestních zákonech tak i ve vězeňské praxi. Ale stále udržuje se zásadní názor na trest jako na spravedlivou odplatu za zločin a na zločin jako na zjev objektivní, takřka odpoutaný od osoby pachatele. To vedlo jak v soudnictví tak ve výkonu trestu k šablonovitosti, vylučující jakoukoliv individualisaci, jež je podmínkou převýchovy. Je zásluhou anthropologické školy italské, že učinila individualisaci vůdčím heslem, posunuvši do popředí osobu zločince s jeho vlastnostmi jak fysickými tak psychickými, jichž poznání umožňuje odhalení příčiny jeho zločinu a skýtá vodítko pro jeho nápravu.

Individualisace musí dbáti předem z á k o n o d á r c e sám, rozlišuje účelně různé kategorie zločinů a dává je soudci dostatečný výběr opatření, jichž lze proti jednotlivým z nich užiti. Individualisovati musí dále s o u d c e,

konaje právě výběr těchto opatření v konkrétním případě; a individualisovati by měl konečně i vězeňský orgán vykonávající výrok soudcovský. Arci individualisace ve výkonu trestu nemůže jíti do krajnosti, nalézajíc svou hranici ve finančních možnostech státu, neboť je možná toliko v menších ústavech a pak vyžaduje nejen školeného a inteligentního, nýbrž i početného personálu. Jen funkcionáři věznic náležitě kvalifikovaní mohou býti se svůj úkol a musí tudíž býti snahou justiční správy, aby byla zaručena jejich náležitá erudice.

Obtížný úkol vězeňských orgánů třeba usměrniti a zároveň usnadniti vhodnými předpisy o výkonu trestu na svobodě, jichž vůdčí myšlenkou musí býti napravovati vězně soustavnou prací, vyučováním i poučováním a takto zároveň připravovati jeho mravní obrodu a tím i polepšení.

Jako nejúčinnější prostředek k dosažení tohoto cíle došel obecného uznání systém progresivní, který počínaje samovazbou vede přes společnou vazbu a ústav přechodný k podmíněčnému propuštění vězně v posledním stadiu trestu, a to tak, že vězeň si musí postoupení do vyššího stupně zasloužiti náležitým chováním ve stupni předchozím. Naděje na dosažení výhod, které jsou spojeny s každým vyšším stupněm, má trestanci býti pobídkou, aby se snažil získati jich svým chováním. Třeba ovšem také přiměřenou četbou, přednáškami i jinými prostředky výchovnými se snažiti o mravní povznesení vězňů. Že při tom musí vhodnými kárnými prostředky býti dbáno o udržení kázně, netřeba snad ani podotýkati.

Nemají-li výsledky zdařilé převýchovy býti zmařeny nepříznivými vlivy, jimž trestanec je vydán po vystoupení z trestu, je zpravidla nutné podepřítí jej aspoň v první době zejména v tom směru, aby našel přiměřené zaměstnání a v něm se udržel. I na to třeba pomýšleti přiměřenými předpisy zákona i správy justiční.

Idea polepšení staví zákonodárce před dva další problémy: je to problém trestu neurčitého a problém zvláštního trestního práva mládeže.

Je-li totiž účelem trestu polepšení vinníka, neměl by důsledně délku trestu určovati soudce v rozsudku, nýbrž měl by toliko odkázati na zákonnou sazbu nebo v mezích

jejích stanoviti minimum a maximum trestu a trest by měl v těchto hranicích trvati až do skutečného polepšení. Provedení této myšlenky neurčitěho trestu naráží však na jisté obtíže. Jde totiž předně o to, jak má býti zjištěno, zdali vinník se polepšil, a za druhé, kdo má býti povolán o tom rozhodovati. Je na snadě zůstaviti toto rozhodnutí představenému věznice nebo kolegiu vězeňských úředníků, kteří jsou svým přímým stykem s trestancem k tomu nejspíše povoláni; ale takové rozhodnutí postrádalo by záruky proti libovůli, kterou dává soudcovský výrok. Než i soudce, byl-li by k tomuto rozhodování povolán, nebude moci než založiti je na posudku vězeňských orgánů. Proto naše osnova tr. z. přijímá instituci neurčitěho trestu toliko s rezervou a jaksi jen na zkoušku, omezujíc ji na polepšitelné vězně do třiceti let a poskytujíc ve zřízených zvláštních soudech vězeňských záruku soudcovského rozhodování o skutečném trvání trestu.

Trestní právo mládeže je problém o sobě, jímž nemohu se zde podrobněji zabývati. Zvláštní mentalita mladistvých, prýstící z nedokončeného dosud vývoje mravního, vyžaduje, aby trestní právo mládeže bylo vybudováno na odlišných zásadách. Netřeba zde snad ani odůvodňovati, proč idea polepšení u mladistvých provinilců stojí v popředí a proč tresty obecného práva mohou tu býti podstatně zmírněny, ba ne-li zcela, tedy z největší části nahrazeny opatřeními výchovnými. Známo snad, že osnova trestního soudnictví nad mládeží, v níž tyto zásady docházejí uskutečnění, je již předmětem řízení parlamentního. Uzákoněním této reformy vybaví se naše republika konečně — snad jako jeden z posledních kulturních států — z řady těch, jež dosud postrádají zákonné úpravy tohoto na výsost důležitého odvětví trestního soudnictví.

Princip polepšení dosahuje svého vyvrcholení v těch případech, kde již soudce sám, vynášeje odsuzující rozsudek, je hledě na zvláštní okolnosti případu toho mínění, že k polepšení vinníka není potřebí rozsudek vykonati. V takových případech buď odsoudí jen podmíněčně, kdež pak výkon rozsudku závisí na tom, zdali se obviněný ve lhůtě zkušebné osvědčí čili nic, anebo upustí bezpodmínečně od potrestání. Zákonná úprava obou těchto institucí, známých

pode jmény »podmíněné odsouzení« a »upuštění od potrestání«, musí býti taková, aby bylo co možná vyloučeno nadměrné nebo šablonovité užívání jich, zvláště v případech, kde zájem veřejný vyžaduje, aby trest byl vykonán.

III.

Jak viděti z toho, co uvedeno, ukazuje vývojová tendence moderní trestně-právní vědy i trestního zákonodárství na vůdčí myšlenku, že nemá vinníku býti působeno větší zlo, než jakého je nezbytně třeba k dosažení konečného účelu trestu, t. j. k náležité ochraně právního řádu, či jak to případně formuloval belgický kriminalista Prins, že maximum sociální ochrany má býti dosaženo minimem individuálního utrpení. (Bude snad zajímati, že tuto směrnicí nalézáme vyjádřenu expressis verbis první varianty v trestním zákoně sovětském z roku 1927; zdali je zachovávána v praxi sovětských soudů i věznic, není mně ovšem povědomo.)

Nelze smlčeti, že právě uvedená směrnice u nás není mnohými schvalována. Slyšíme častěji, že vězňové jsou hýčkáni příliš humánními opatřeními ve věznicích a že mnohým z nich se tam daří lépe než na svobodě. Mluví se o falešné humanitě, která otupuje ostrí trestní hrozby i trestu, takže pak vězni trest nejeví se již zlem. S tím nelze souhlasiti. Rozhodné je, jak to případně vyjádřil prof. Cass generální tajemník American Prison Association v New Yorku (v interviewu za příležitosti nedávného X. Mezinárodního sjezdu pro trestní právo a vězeňství), že vězeň je za všech okolností zbaven nejdražšího lidského statku, s v o b o d y, a že třeba se mu vedlo sebe lépe, vždy bude poctivovati stejnou mučivou touhu po svobodě; dodal bych: po svobodě, jejíž pravou cenu člověk pozná teprve, když jí byl zbaven.

Nesmíme dále zapomínati na jedno, že totiž ona opatření, jichž přílišná humánnost se vytýká, směřují z valné části k převýchově vinníka, a že tato převýchova je nejvlastnějším zájmem společnosti, která zůstane ušetřena dalších zločinných útoků, k nimž by jistě došlo, kdyby vě-

zeň vyšel z věznice nepolepšen. Snažíme-li se tedy polepšiti jej humánním výkonem trestu, děje se to ve vlastním našem zájmu. Činíce výkon trestu lidštějším, činíme jej zároveň účinnějším. Humanita v tomto smyslu není tedy slabostí.

Myslím, že ono okřídlené slovo o falešné humanitě bylo zaviněno příliš úzkým hlediskem ve věci zaujatým; že totiž ti, kdo je pronášejí, mají na mysli po výtce ony zpravidla mnohonásobně trestané, nepolepšitelné zločince, kteří učinili páchání zločinů svým řemeslem, hledající v něm pramen výživy. Ve skutečnosti však činí tací zločinci jen poměrně malou část obyvatelstva našich věznic. Tato vysoce asociální individua tvoří zvláštní kategorii zločinců, vyžadující také zvláštních opatření trestního zákona. Tu polepšení je nemožné, i odstrašení selhává; nezbývá než třetí opatření z výše uvedené trojice: u č i n ě n í n e š k o d n ý m. Taková individua je třeba eliminovati či, jak to T o l s t o j případně nazývá, »v z í t i z o b ě h u«.

Nejoblíbenější v dřívějších dobách způsob eliminace byl, jak jsem výše ukázel, t r e s t s m r t i. Je tu tedy zákonodárce postaven před tento z nejožehavějších problémů. Jeho obtíž leží v tom, že, nechť zákonodárce se rozhodne pro tento trest či proti němu, vždy bude míti proti sobě značný počet jinak smýšlejících.

Nemohu zde arci tuto otázku rozvinouti v celé její šíři, přece však nelze ji úplně mlčením pominouti.

Pan ministr zahraničních věcí B e n e š řekl ve svém vysoce zajímavém proslovu na výše uvedeném Mezinárodním sjezdu, že otázka trestu smrti je otázkou mravní, otázkou náboženskou i otázkou metafysickou. Tomu rozumím tak, že lze dojít k různému důsledku podle toho, pohlížíme-li na tuto otázku s toho či onoho z uvedených hledisek. Pro trestního zákonodárce může po mém soudě býti rozhodná jen dvojí úvaha, totiž:

1. zdali je trest smrti vhodným prostředkem k účelnému boji proti zločinnosti a

2. je-li tohoto prostředku potřebí.

Sluší-li přisvědčiti na o b ě tyto otázky, pak by bylo pošetilé, kdybychom se chtěli tohoto prostředku zříci ať z důvodů filosofických, náboženských či jiných.

Na první položenou otázku je možné bez výhrady přisvědčiti. Poprava je nesporně nejspolehlivější způsob, jak učiniti zločince neškodným, a při tom, jak někteří na to ukazují, zároveň způsob nejlevnější; a také nelze upříti, že účinkuje na průměrného člověka způsobem odstrašujícím. Podtrhují slova: na průměrného člověka, neboť neodstraší na příklad zoufalce s herostratovskými sklony, který se chce vraždou státi slavným. Pro toho naopak má cosi lákavého vědomí, že noviny budou o něm psáti, líčiti celý jeho život, vypisovati dopodrobna, co činil před popravou, co jedl a pil, jak spal, jak zmužile kráčel na popraviště, a že přinesou i jeho obraz, a to, jak bohužel tak často se děje, hned vedle obrazu jeho oběti. Takového zločince by odstrašovala spíše vyhlídka na doživotní žalář, v němž klesne na pouhé číslo, na automat zbavený práva na jediný svobodný pohyb, na jediné volné slovo, na muže se železnou maskou, jehož jméno nikdo nesmí vysloviti. Než takovíto herostrati jsou zjevy poměrně řídké. Ale na průměrného člověka bude trest smrti vždy míti účinek odstrašující aspoň do té míry jako doživotní vazba, a to i tehdy, kdyby zákonodárce chtěl dáti trestu smrti povahu prostředku čistě eliminačního, jak to činí na příklad estonská osnova trestního zákona, zůstávujíc odsouzenec na vůli zhytnouti sebevraždou, tedy sdíleti známý osud Sokratův.

Zbývá druhá otázka, totiž je-li trestu smrti, který přece znamená zničení lidského života, potřebí k účinnému boji proti zločinnosti či možno-li bez oslabení tohoto boje vyhověti názoru těch, kteří zavrhuji tento trest ať z toho či onoho důvodu. Na tuto otázku neodpovídám přímo, nýbrž konstatuji jen toto. Trest smrti byl zrušen, pokud mohu přehlédnouti, v těchto státech: v Rumunsku (1864), Portugalsku (1867), Holandsku (1870), Norsku (1902), pak v některých kantonech švýcarských a v několika spojených státech severoamerických, dále v Rakousku hned po světové válce (1919) a nejnověji v Mexiku a Dánsku (1930). Zajímáti bude, že v Itálii byl trest smrti zrušen již v roce 1889, takže vrah krále Humberta nemohl býti popraven. Přes to nebyl po tomto atentátu obnoven. Teprve nejnověji po opětných atentátech spáchaných na Mussoliniho byl restituován zvláštním zákonem, jenž má, jak viděti, na sobě

zřejmě pečeť zákona příležitostního. V Anglii uvažuje právě zvláštní komise zvolená parlamentem o jeho zrušení. (Patrně se tu uplatňuje vliv ligy Howardovy, jež krácejíc ve šlépějích muže, jehož jméno nese, pracuje neúnavně pro zlidštění trestů). Také v Německu dojde podle všeho k odstranění trestu smrti, neboť tento jediný bod, v němž se liší nová německá osnova trestního zákona od rakouské, jinak slovně shodné, bude sotva moci býti udržen.

Zdůrazňuji, že v žádném z uvedených států, ve kterých trest smrti byl odstraněn, se nezvýšil povážlivější měrou počet hrdelních zločinů, zejména vražd, naopak, že v některých lze konstatovati klesnutí této číslice. Zda třeba jasnějšího důkazu, že v dobách normálních není potřebí zařaditi tento trest do arsenálu zbraní proti zločinnosti?

Zdůrazňuji: v d o b á c h n o r m á l n í c h; neboť mohou nastati d o b y m i m o ř á d n é, vyžadující také mimořádných prostředků na záchranu právního řádu, ohroženého ať násilným hnutím davovým, ať hromaděním těžkých zločinů určitého druhu, a věru špatným by byl zákon, který by neskýtal možnosti, užiti v takovýchto pohnutých dobách odstrašujícího účinku, který má trest smrti, zejména je-li uvalen a vykonán hned po činu, tedy po způsobu práva stanného. Zdali je tu doba, vyžadující takového mimořádného prostředku, to posouditi musí býti zůstaveno příslušným činitelům vládním za dostatečných ústavních záruk proti zneužití.

Je sice pravda, že i v dobách jinak normálních se vyskytují tu i tam zločiny tak hrůzné, svědčící o takovém stupni zvířeckosti pachatele, že i nejprísnější trest se nám zdá příliš mírný. Než takové zločiny daly se také už dříve za neomezené vlády metody odstrašovací, ba jak svědčí B e c c a r i a, právě v krajích a v dobách, kde panovaly nejkrutější tresty, páchaný byly vždy nejkrvavější a nejnelidštější zločiny. Avšak dříve nebylo té publicity, již dnes s sebou přináší rozvětvená žurnalistika, budíc zdání, že takových zločinů je nyní více, čímž obecné vzrušení činem vyvolané se ještě stupňuje. Jako by však bylo chybou a mohlo by vésti k justičnímu omylu, kdyby soudce měl souditi obviněného z takového činu v návalu rozčilení, jemuž i sám podlehl, právě tak by se mohl dopustiti »j u s t i č-

ního omylu» zákonodárce, kdyby chtěl utvářiti své normy pod dojmem novinářských zpráv a hlasů veřejnosti pojících se k takovému zločinu, omylu tím povážlivějšího, poněvadž by účinek jeho se neomezil na jediný případ, nýbrž by se vztahoval na všechny případy, které by byly řešeny podle pochybené normy takto vzniklé.

Ale nechť zákonodárce trest smrti podrží či zruší, vždy bude mu třeba ohlížeti se po jiných opatřeních, jak učiniti sociálně nebezpečná individua neškodnými. S trestem doživotní nebo dlouholeté vazby vystačíme jen u těch, kteří spáchají těžký zločin, na nějž zákon stanoví takový trest. Ale jsou individua sociálně vysoce nebezpečná ne tak pro tíži jako pro mnohost spáchaných trestných činů, recidivisté, jichž trestní výtahy vykazují dvacet, třicet i více kratších trestů. Je pravda, že jejich součet se rovná matematicky jedinému dlouholetému trestu, ale důležitý rozdíl je v tom, že před každým novým potrestáním předcházet nový trestný čin, tedy nové poškození některého právního statku. Proti takovýmto sociálním škůdcům třeba se chrániti z a b e z p e č o v a c í m i o p a t ř e n í m i. Zákonodárce musí poskytnouti možnost omeziti pod tímto titulem jejich svobodu zavřením v ústavu k tomu určeném na tak dlouho, pokud tento nebezpečný jejich stav trvá, tedy podle okolností i na doživotí.

Ale stejného zabezpečení je třeba proti takovým pachatelům trestných činů, kteří nemohou býti odsouzeni pro nepřičetnost anebo mohou pro zmenšenou přičetnost býti odsouzeni jen k trestu poměrně nepatrnému, jsou-li pro svůj psychický defekt nebezpeční pro společnost. Aby takový vrah nebo prznitel malých děvčátek, o jichž přičetnosti znalci vyslovili pochybnost, se volně pohybovali mezi námi, aby mohli při nejbližší příležitosti čin svůj beztrestně opakovati, takové zjevy musí v novém právu patřiti k nemožnostem.

Ochranných opatření uvedené povahy vykazují novodobé osnovy, ale již také některé platné trestní zákony celou řadu. Pro jich užití není tu již nezbytnou podmínkou, že spáchán byl čin trestný; vždyť na př. čin nepřičetného není trestným činem. Je třeba toliko, aby sociální nebezpečnost člověka byla prokázána činem, který by za jiných okolností

byl trestný. Taková zabezpečovací opatření mají s trestem společný účel, totiž ochranu právních statků a tudíž i právního řádu. Arci působí k dosažení tohoto účelu čistě preventivně, zamezujíce páčání nových trestných činů. Takové zabezpečovací opatření není trestem a nemělo by tudíž s ním býti důsledně spojeno žádné zlo, žádné jiné omezení, než jakého je právě potřebí k zabezpečení společnosti. Není trestem, nýbrž v podstatě opatřením správním; přece však je nutné rozhodování o něm zůstaviti trestním soudům, jednak aby tu byla záruka soudcovského rozhodnutí, jednak z důvodů ekonomie sil, když již trestní soud věcí se zabýval.

Jak viděti, jde tu v podstatě o expropriaci osobní svobody individua ve prospěch společnosti, tedy o těžký zásah do osobní sféry individua. To vyžaduje, aby poměr postiženého jím jedince ke státní moci byl přesně určen zákonem samým. Než v poslední době ozývají se hlasy, že stejně by mělo zákonem býti do podrobnosti upraveno právní postavení vězňů odbývajících si svůj trest. Trestní zákon sám má, užívá-li slova žalář, vězení a j., přesně a jasně říci, co tento trest znamená, jaká omezení svobody uvězněného s ním jsou spojena, jinak by tak mohly učiniti zcela libovolně orgány vězeňské správy samy, a to nejen všeobecně, nýbrž i v jednotlivém případě: kabinetní justice ve výkonu trestu. Zákon sám musí chrániti vězně proti zneužití moci některým nesvědomitým nebo zlovolným orgánem vězeňským. Pomýšlejme na představeného věznice se sadistickými sklony, třebaš podvědomými. Kdo četl Dostojevského »Zápisky z mrtvého domu«, psané, jak známo, podle skutečnosti, ví co to znamená. Odtud i požadavek kontroly věznic důvěrníky z občanstva, kteří mají tvořiti jaksi pojítka mezi věznicí a neinformovanou veřejností.

Proto také vidíme, že právní postavení vězňů je v poslední době předmětem jednání mezinárodních odborných sdružení. Zejména Mezinárodní komise pro trestní právo a vězeňství vypracovala právě v poslední době podrobný nástin vězeňského řádu, obsahující minimum toho, co by mělo vězňům býti poskytováno po stránce fysické i psychické, a předložila jej vládám států v ní zastoupených. Také

Společnost Národů projevila zájem o tuto otázku a ochotu spolupůsobiti k jejímu uspokojivému vyřešení.

Teprve zákonnou úpravou poměru vězně ke státu bude dovršeno dílo velké revoluce francouzské na ochranu individua proti přemoci státní. Ona svým heslem »není trestu bez zákona« zabezpečila občana proti libovůli v ukládání trestů, stejně jako chrání obviněného svým reformovaným trestním řízením proti přehmatům procesním. Ale odsouzený ve věznici zůstal bez ochrany proti této přemoci. Bastilla sice padla, ale odsouzenému mohlo se dostatí stejného nakládání, jaké dříve bylo údělem tak mnohého z obyvatel této pověstné věznice. Úprava právního postavení vězňů je tedy ještě problémem budoucnosti. Snad by se mohly tyto snahy zdáti zbytečnými, hledíme-li na uspokojivý stav našeho vězeňství. Ale třeba si uvědomiti, že i mezi kulturními státy jsou některé, jichž vězeňství je velmi zaostalé.

IV.

Častěji bylo uvažováno o poměru zákonodárce k veřejnému mínění. Této otázce nemůže se ovšem vyhnouti ani zákonodárce trestní. Byla by rozhodně chyba, kdyby chtěl veřejné mínění prostě ignorovati. V demokratické republice to není snad ani možné. Vždyť osnova zákona, jež by se toho odvážila, by ztroskotala pravděpodobně v parlamentě, kdež veřejné mínění jistě by našlo ohlas, a kdyby proti nadání přece pronikla, zůstala by as papírovým zákonem, jehož by nedbali soudcové z lidu a snad ani — kryjíce se svým přesvědčením v otázce skutkové — soudcové z povolání.

Než této faktické závaznosti veřejného mínění pro zákonodárce nelze hájiti do důsledků. Jistě zákonodárce nesmí a také nebude dbáti veřejného mínění, když by se tím octl na zcestí, jež by jej odvádělo od vytčené mety. V takovém případě je třeba převýchovy veřejného mínění, k níž působiti a tím usnadniti úkol zákonodárcův je povinností každého inteligenta a zvláště také tisku.

Někdy ovšem je těžko říci, jde-li v některé otázce skutečně o veřejné mínění, to jest o obecné přesvědčení, že by tato otázka měla býti upravena určitým způsobem. Jisté je,

že nelze žádati naprosté jednomyslnosti a že nesouhlas nepatrné menšiny nepadá na váhu. Ale jistě také nelze mínění nepatrné většiny zváti obecným. Jak viděti, jde tu o úsudky kvantitativní, ne vždy nepochybné.

Než je tu ještě pochybnost druhá, řekl bych povahy geografické. Abych mluvil konkrétně: Je veřejným míněním to, co píše většina novin jistého místního okruhu, na př. určité země, či je jím odchylné mínění mezinárodního kongresu toho významu, jaký na příklad se právě konal u nás za účasti vládních delegátů více než třiceti států a několika set jiných účastníků ze všech dílů světa?

Snad bychom se spíše přiklonili k první alternativě, poněvadž trestní právo je po výtce dosud právem národním, právem určitého státu. Ale známo snad, že již celá řada trestných činů je upravena mezinárodními konvencemi jednotně ve velkém počtu států — tak zejména námořní loupežnictví, otrokářství, obchod ženami a dětmi, porušování podmořských kabelů, nebezpečné užívání třaskavin, obchod s narkotiky, pornografie, padělání peněz — a že několik mezinárodních sdružení se vážně zabývá otázkou unifikace celého trestního práva, ba že se již pracuje o této unifikaci, pro niž se vyslovil i mezinárodní kongres, o němž jsem se právě zmínil. Je zajisté zjevem povážlivým, když ve státech téhož dílu světa a téhož kulturního stupně panují zásadně různé názory i různé zákony — na příklad o trestnosti vyhnání plodu a aktů homosexuálních neb o věkové hranici, po kterou je chráněna žena proti útokům na pohlavní sféru, — takže člověk přestoupivší hranice svého státu může nevědomky spáchat zločin, a poněvadž právní omyl neomlouvá, zaň býti i potrestán.

Je-li však obtížná již unifikace a nová kodifikace trestního práva jednotlivého státu, naráží jeho internacionalisace na obtíže mnohonásobné. Její provádění bude možné jen nenáhlým postupem, její dovršení je i při krajním optimismu hudbou daleké budoucnosti. Bylo by tudíž bláhové z toho důvodu odkládati reformu vlastního práva.

Nebylo mým úmyslem a v úzkém časovém rámci mé přednášky nebylo ani možné vyčerpati i jen nejdůležitější problémy, jež bude řešiti zákonodárci reformujícímu naše trestní právo a vězeňství. Jinak bych byl musil aspoň zběžně se dotknouti v oblasti trestního práva zejména otázky trestnosti pokusu nezpůsobilého, homosexuality, vyhnání plodu a euthanasie, pokud pak jde o vězeňství, zvláště problému samovazby, resp. nočního oddělení vězňů, organizace práce vězeňské a samosprávy vězňů. Ale mohu zde snad prozraditi, že naše justiční správa se pilně zabývá za cílevědomého vedení samého pana ministra spravedlnosti Meissnera, otázkou reformy našeho vězeňství, takže lze spoléhati v její účelné vyřešení.

Jen jedno bych zde ještě zdůraznil.

Na některých místech zmínil jsem se o naší osnově trestního zákona. Mínil jsem tím přípravný návrh z r. 1926, vypracovaný kolegiem teoretických odborníků společně s funkcionáři ministerstva spravedlnosti. Tato osnova byla zatlačena do pozadí jinými zákonodárnými pracemi z oboru trestního práva a řízení a čeká na svou revisi. Je sepsána, pokud jde o problémy zde dotčené, zcela ve smyslu předslaných úvah. Zejména uvádí vedle velmi přísných trestů proti zpětným i řadu zabezpečovacích opatření proti osobám obecně nebezpečným, nelekaajíc se v té příčině ani detence doživotní. Neprávem se jí vytýká přílišná mírnost, ba padla i výtká falešné humanity, snad proto, že odmítá trest smrti. Humanita není vůbec devisou této osnovy. Správně vyjádřené její heslo zní: účinně potírati zločinnost, ale nepůsobiti při tom větší zlo, než jakého je nevyhnutelně třeba k dosažení vrcholného cíle, jímž je a zůstane hájení a utvrzení právního řádu, ochrana sociálního pořádku a tím i společnosti.
